

Potsdam Konferansı Sırasında İngiltere’de Meydana Gelen Hükûmet Değişimi Ekseninde Türk Dış Politikası

Mehtap BAŞARIR*

ÖZ

Potsdam Konferansı (17 Temmuz-2 Ağustos 1945), Sovyet Rusya’nın Türkiye’den Boğazların statüsünde değişiklik ve toprak talebinde bulunmasından sonra düzenlenmiştir. Japonya’nın kayıtsız şartsız teslimi çerçevesinde toplanan söz konusu konferans başlamadan hemen önce İngiltere’de (5 Temmuz 1945) genel seçime gidilmiştir. İngiltere’de oylar sayılırken dünyanın kaderini belirleyen konferans Potsdam’da Üç Büyüklerce (ABD Başkanı Truman, İngiltere Başbakanı Churchill ve SSCB Lideri Stalin) çalışmalarına başlamıştır. İngiltere’de tamamlanan oy sayımı neticesinde Muhafazakâr Parti’nin yerine İşçi Partisi iktidar koluğuna yerleşmiş, böylece konferansta İngiltere’yi temsil eden Başbakan Winston Churchill’in yerini seçimlerden hemen sonra yeni Başbakan Clement Attlee devralmıştır. Sovyet Rusya’nın Türkiye üzerinde emperyalist taleplerini açığa vurduğu bir zaman diliminde İngiltere’de meydana gelen bu iktidar değişimi Türk siyasetçilerinin ve karar alıcılarının dikkatini çekmiştir. Nitekim Sovyet Rusya’nın emperyalist taleplerinin muhatabı Türkiye, İkinci Dünya Savaşı boyunca müttefikliğini sürdürdüğü İngiltere’de sol görüşlü bir partinin iktidar koluğuna oturmasının getirdiği kaygıyla bir dış siyaset yürütmüştür. Ciddi tehdit algısı içerisindeki Türkiye, Sovyetler karşısında yalnız kalmak yerine ortak bir blok kurmak üzere özellikle İngiltere’nin desteğini arzulamış ve bu doğrultuda iktidar koluğuna oturan İşçi Partisi’nin takinacağı tutumu da tartmıştır. Bu çalışmanın amacı, İngiltere’de meydana gelen iktidar değişiminin Türk karar alıcıları üzerinde nasıl bir refleks geliştirdiğinin tespitidir. Çalışma amaca bağlı olarak Milli Kütüphane Süreli Yayınlar Şubesi’nde, doküman tarama metoduyla dönemin ulusal basınında yer alan başyazarların değerlendirmeleri; Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi; Avam Kamarası Zabıtları ve konuyla ilgili tetkik eserler üzerinden elde edilen bilgiler üzerine inşa edilmiştir. Sonuçta anlaşılmaktadır ki İngiltere’deki iktidar değişikliğini Türkiye basın üzerinden partiler değişse de İngiliz dış politikası değişmez biçiminde kamuoyuna sunarken; Londra Büyükelçisi vasıtasıyla Sovyet Rusya’nın talepleri karşısında müttefikinin izleyeceği dış politikanın iz düşümlerini öğrenmeye çabalamıştır.

Anahtar Kelimeler: İşçi Partisi, Muhafazakâr Parti, Winston Churchill, Clement Attlee, Ernest Bevin, Stalin, Türk Boğazları.

Turkish Foreign Policy on the Axis of the Change of Government in England during the Potsdam Conference

ABSTRACT

Soviet Russia demanded a change in the status of the *Straits and territory* from Turkey, and the *Potsdam Conference (July 17- August 2, 1945)* was held following this request. Just before the conference, which was held within the framework of the “unconditional surrender of Japan”, a *general election* was held in England (July 5, 1945). While the votes were counted in England, the conference that determined the fate of the world and attended by “the big three (US President Truman, British Prime Minister Churchill and USSR Leader Stalin)” in Potsdam started. As a result of the vote count in England, “*the Labor Party*” took the seat of power instead of “*the Conservative Party*”, so the new Prime Minister *Clement Attlee* took over the place of Prime Minister *Winston Churchill*, who represented England at the conference, right after the elections. This change of power, which took place in England at a time when Soviet Russia revealed its imperialist demands on Turkey, attracted the attention of Turkish politicians and decision makers. Turkey, the addressee of the imperialist demands of Soviet Russia, was concerned about the sitting of a left-wing party in the seat of power in England, with which it was an ally during the Second World War, and conducted its foreign policy with concern. Faced with the perception of serious threat, Turkey especially sought the support of England to establish a common bloc instead of being alone against the Soviets. In this direction, Turkey has weighed the attitude of the Labour Party, which has always been in the seat of power. The aim of this study is to determine “*how the power change in England developed a reflex on Turkish decision makers*”. Depending on the purpose, the study was built on the following sources: “*The evaluations of the editorial writers in the National Library Periodicals Branch, using the document scanning method, in the national press of the period; Presidency of the Republic of Turkey State Archives Ministry of Foreign Affairs Turkish Diplomatic Archive; Information obtained from the Minutes of the House of Commons and related research works.*” As a result, it is understood that Turkey presented the change of power in England to the public through the press as *British foreign policy does not change even if the parties change*. However, Turkey, through its London Ambassador, tried to learn the projections of its ally's foreign policy in the face of Soviet Russia's demands.

Keywords: Labour Party, Conservative Party, Winston Churchill, Clement Attlee, Ernest Bevin, Stalin, Turkish Straits.

* Dr. Öğr. Üyesi, Kayseri Üniversitesi, mehtapbasarir@kayseri.edu.tr
Makalenin Gönderim Tarihi: 01.08.2022; Makalenin Kabul Tarihi: 15.11.2022

1. Giriş

İkinci Dünya Savaşı'nın Almanya'nın teslimiyle Avrupa'da sona ermesinin ardından Sovyet Rusya, Türkiye'ye yönelik emperyalist fikirlerini Yalta Konferansı'nda açıktan ifade etmeye başlamıştır. Sovyet Lideri Stalin, Yalta Konferansı'nda (4-11 Şubat 1945) çağdışı kaldığını söylediği Montrö (Montreux) Sözleşmesi'nin günün şartlarına bağlı olarak yeniden düzenlenmesini ve bunu yaparken de ülkesinin çıkarlarının dikkate alınması gerektiği üzerinde durmuştur (Arslan, 2021). İngiliz Başbakanı Churchill ise Montrö Antlaşması'nın gözden geçirilmesine sempati duyduğunu ancak Sovyetlerin kesin önerilerini açıklamadığını hatırlatarak, bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün garanti altına alınacağına dair Türkiye'ye bir güvence vermesini istemiştir. Stalin böyle bir güvencenin verilmesi gerektiğini kabul etmiştir. Churchill böylece Sovyetler Birliği'nin Türk topraklarını veya üslerini işgal etmek niyetinde olmadığı sonucuna varmıştır. Ana hatlarıyla İngiltere "hayati stratejik çıkarlarıyla çelişmediği süreç" Sovyet Rusya'nın herhangi bir makul talebine karşı çıkmama kararı almıştır. Boğazların revizyonu İngiltere'nin bölgesel stratejik çıkarlarını olumsuz etkileyecek olsa da hayati olarak etkilemeyecektir. Bu nedenle İngiltere iki ülkenin gelecekteki ilişkilerini tehlikeye atmamak adına Sovyetlerin Boğazlardan serbest geçiş iddiasını makul karşılamıştır (Tamkin, 2009). Sovyetlerin Montrö Sözleşmesi'ne ilişkin önerilerinin Londra'da üç ülkenin dışişleri bakanları tarafından ele alınmasına ve ortak düşmana savaş ilan eden ülkelerin Birleşmiş Milletler (BM) Konferansı'na davet edileceğine yönelik karara Yalta Konferansı'nda varılmıştır (Hasanlı, 2011). Bu kapsamda Yalta'da Montrö Sözleşmesi'nin revizyonu konusunu açan Stalin, Dışişleri Bakanı Molotov'a her şeyin kanun çerçevesinde ve bilhassa da Birleşmiş Milletler (BM) yoluyla yapılarak, İngiltere'nin tepkisinin çekilmemesi gerektiğini belirtmiştir (Çuyev, 2010). Doğrudan doğruya bir harp konferansı biçiminde toplanan Yalta Konferansı'nda, Avrupa zaferini biran evvel kazanmak amacı üzerine yapılan konuşmalara ilave olarak Türk Boğazlarının bir şekilde ele alınması savaş sonrası uluslararası politikanın şekillenmesi açısından dikkat çekicidir. Sovyet Rusya'nın, İkinci Dünya Savaşı başarısından hareketle Montrö Sözleşmesi'nin revizyon talebi, Çarlık rejiminden kalma emperyalist siyasetiyle ilişkilendirilebilir.

Stalin Yalta'da Türkiye'nin egemenliğinin ihlal edilmeyeceğine dair güvence verilmesini kabul etmiş olsa da (Hasanlı, 2011) Montrö Antlaşması'nın revizyonu yolunda ilk adımı, 19 Mart 1945'te atmıştır. Belirtilen tarihte Molotov, Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi Selim Sarper'e 17 Aralık 1925 tarihinde imzalanan Türk-Sovyet Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması'nın¹ kıymetini takdir etmekle beraber özellikle İkinci Dünya Savaşı sürecinde meydana gelen "derin değişiklikler" nedeniyle yeni şartlara uymayan antlaşmayı feshetmek arzusunda bulduklarını beyan etmiştir (Gürün, 1999). Sovyet Rusya'nın "derin değişiklikler" tabiriyle ne kastettiğini Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi Sekreteri M. Malenkov'un şu sözleriyle açıklayabiliriz: "Dostlarımızın güçlü olduğumuz için bize saygı duyduğu bir sır değil. Dostlarımızın bize ancak güçlü olduğumuz sürece saygı duyacakları her zaman akılda tutulmalıdır. Zayıflara saygı duyulmaz. Ve dahası, zayıfların ezildiği birçok kez kanıtlanmıştır. Uygarlığın son şansı olan bir örgüte (BM) girmeden önce "egemen" tabirinin siyasal tartışmalarda nasıl ele alındığından emin olmalıyız" (HC Deb 21 February 1946 vol 419 c1316, c1321). Malenkov'un sözlerinden, elde ettiği savaş kazanımı gücünün farkında bulunan Sovyet Rusya'nın birtakım arzularını harekete geçireceği anlaşılmaktadır. Nitekim Molotov'un 1945 Haziranı'nda Türkiye'ye verdiği notalarla, Rus generallerin "Karadeniz'den çıkış kapısı" nitelendirdiği Boğazları Türklere birlikte korumayı ve Türkiye'ye ait Ağrı'yı Ermeniler; Batum'a sınır olan toprakları Gürcüler için talep etmesi, savaşın galibiyeti pozisyonunu harekete geçirmesinden başka bir şey değildir. Molotov'un dahi zamansız ve gerçekleştirilmesi imkânsız bir öneri biçiminde değerlendirdiği Sovyet talepleri (Çuyev, 2010; Başarı, 2019) Türk-Sovyet ilişkilerinde bir dönüm noktası kabul edilmektedir.

¹ 1917 İhtilali'nden ve özellikle 1921 ve 1922 yıllarından sonra Almanya'yı Batı bloğundan çekip uzaklaştırmak, Sovyet Rusya'nın dış politikada ana hedefidir. 1925'te Almanya'nın; İngiltere, Fransa, İtalya, Belçika, Polonya ve Çekoslovakya ülkeleriyle imzaladığı Locarno Antlaşması'nı kendi aleyhine bir set niteliğinden Sovyet Rusya, Türkiye ile 17 Aralık 1925'te Paris'te tarafsızlık, saldırmazlık ve karşılıklı danışma antlaşmasını imzalamıştır. Sovyet Rusya'yı Türkiye'ye yakınlaştıran Locarno Antlaşması iken; Türkiye'yi Sovyet Rusya'ya çeken Milletler Cemiyeti'nin Musul meselesindeki tutumudur. Bu antlaşma birkaç kez yenilenmiş ve 20 yıldır süregelen Türkiye ile Sovyet Rusya arasındaki ilişkilerin temelini oluşturmuştur (Erden, 2017).

Sarper, yeni bir Sovyet-Türk anlaşması için ortak bir zemin elde etmeyi amaçlayan Sovyetlerin Ankara Büyükelçisi Vinogradov ile 1945 ilkbaharında gayriresmî müzakerelere girişmiştir. Görüşmelerin ana amacı yeni bir anlaşma taslağı üzerinde mutabakata varmak olarak öne çıkmıştır. Görüşmelerde Sarper'in Türkiye-İngiltere ve Sovyet Rusya arasında üçlü bir ittifaktan veya Sovyet Rusya ile Türkiye arasında yapılacak bir ittifaka İngiltere lehine çekince koymaktan bahsetmesi ise çok karşılık bulmamıştır. Sarper ve Vinogradov arasındaki bütün görüşmeler İngilizlerden gizli tutulmuş ve bu konuda taahhüde gidilmiştir (Gürün, 1999). Sovyetlerin Türkiye ile gerçekleşen görüşmeleri gizli tutulmasındaki amacı bir taraftan İngiltere'nin gardını kullanmasına izin vermemek bir taraftan da Türkiye'nin niyetini çözerek Boğazlarla ilgili taleplerini bir şekilde kabul ettirmektir. Almanya karşısında elde ettiği zaferle (Stalingrad) İkinci Dünya Savaşı'nı Avrupa'da sona erdiren güç konumundaki Sovyetlerin, bu etkin prestijini kullanarak feshedileceğini söylediği 1925 Antlaşması'nın muhatabı Türkiye'yi Boğazlarla ilgili beklentilerini gözden geçirmeye mecbur bırakmak amacıyla belirsizlik ortamına çektiğinden bahsedilebilir. Sarper-Vinogradov arasında gerçekleşen özel görüşmelerde Moskova ile ilişkilerini içtenlikle geliştirmeye çalışan Türkiye'nin ittifak önerisine İngiltere'yi dâhil etme isteği veya yapılacak ittifaka İngiltere lehine bir çekince koyma gayreti göze çarpmaktadır.

Haziran 1945 döneminde Sarper-Molotov görüşmeleri yeniden başlamıştır. Bu görüşmelerde Sarper Molotov'un iki ülke arasındaki ilişkileri düzenlemek üzere yeni antlaşmanın esasları hakkında bir bilgilendirme yapmadığını ancak Türkiye'nin feshedilen antlaşmanın yerine yeni bir antlaşma imzalamak isterse bu durumun kendilerine bildirmesini talep ettiğini ifade etmiştir. Sarper, fesih kararının aslında sürpriz olmadığını ve Rusların fesih olunan antlaşmanın yerine yeni bir dostluk ve tarafsızlık ve belki de bir ittifak antlaşması yapacaklarına fakat adı ne olursa olsun Boğazlar meselesini istedikleri biçimde halletmek amaçlarına dikkat çekmiştir (Erden, 2017).

1925 Antlaşması'nın yerini alacak antlaşması için Stalin 1940'tan beri uykuda kalan hırslarını yeniden gözden geçirmiş ve "maksimum" veya "ideal" şartlarını belirlemiştir. Buna göre Stalin Boğazların ülkesi lehine revizyonunu, yeni rejimi uygulamak üzere Boğazlar bölgesinde askeri üsler ile Kars ve Ardahan'ın iadesini istemiştir. Sovyetlerin Kars ve Ardahan üzerinde hak talebini Molotov'un inançla savunmamasından yola çıkan Sarper, Boğazlarla ilgili müzakereler için adı geçen toprakların pazarlık amacıyla bir koz olarak öne sürüleceğine inanmıştır. Bu koz sonraki müzakerelerde Sovyetlerin iyi niyetini göstermesi adına gösterişli bir şekilde vazgeçilebileceği bir hırs biçiminde özetlenmiştir (Tamkin, 2009).

Sovyet Rusya'nın baskı ve tehditleri sebebiyle içine düştüğü sinir harbinden çıkmanın yollarını arayan Türkiye öncelikle 22 Haziran 1945'te Moskova'nın bütün taleplerini geri çevirmiştir (Hasanlı, 2011). Türk Dışişleri Bakanlığı, Montrö'nün değiştirilmesini amaçlayan görüşmelerin pratik sonuçlar vaat etmediğini de ilan etmiştir. İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi Maurice Peterson da ilk kez böylece Sarper-Vinogradov görüşmelerinden haberdar edilmiştir (Tamkin, 2009). Türkiye aynı zamanda kendi konumunun korunmasına yönelik hem İngiltere hem de Amerika üzerinde etkin bir politika yürütmeye çalışmıştır. Bu süre zarfında Yakın Doğu'daki çıkarlarını korumak isteyen İngiltere, Sovyetlerin İran'a ve Balkan ülkelerine yönelik adımlarından rahatsızlık duymaya başlayınca Amerikan Hükûmeti'ne müracaatta bulunmuştur. İngilizler, Sovyetlerin Yalta Konferansı kararlarına muhalif bir politika sergilediği üzerinde durarak Potsdam Konferansı öncesinde Amerika'yla ortak bir politika hazırlamaları gerektiğini belirtmiştir (Hasanlı, 2011).

Sovyetlerin Türkiye ve İran hakkında izlediği politikayı eleştirenlerin içerisinde hâlihazırda İngiliz sömürgesi Hindistan da bulunmaktadır. Hatta Türk-Rus ihtilafı karşısında Hindistan basını, Türk Başkonsolosluğu'na başvurarak makale ve beyanat talep etmiş ancak beyanat gelmeyince gazeteler kendi tepkilerini ortaya koymuştur. Rusya'nın Türkiye ve İran'a karşı takındığı düşmanca tavır üzerine Hindistan Müslümanları siyasi partisinin oy birliği ile kabul ettiği protesto kararını içeren gazete makalesi Hindistan Türk Başkonsolosluğu'na gönderilmiş, haberin içeriği Türk Hükûmeti'ne de iletilmiştir. Alınan protesto kararında gerek Boğazlar gerekse doğu sınırı hakkındaki Rus istekleri kesinlikle reddedilmiş; bunun hem Türkiye hem de Orta Doğu ülkelerinin toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına ciddi tehlike oluşturduğu açık bir şekilde ifade edilmiştir. Ancak muhtemel bir savaşta Hint Müslümanlarının Türkiye ve Orta Doğu ülkelerine yardım edecekleri beyan edilmiş ve İkinci Dünya Savaşı'nın en buhranlı davası olan Alman-Japon birleşmesine ancak ve ancak Türkiye'nin ve Hint Müslümanlarının engel olduğu açıklanarak Türkiye

takdirle anılmıştır. Türkiye'nin Hindistan Başkonsolosu, Hint aydınlarının Türkiye'ye yönelik ilgisinden faydalanılarak, Türkiye hakkında siyasi, iktisadi, kültür ve diğer meselelerle ilgili her türlü fikir ve görüşün rahatlıkla Hint kamuoyuna aktarılabilceğini ifade etmiştir (TDA, 534/37195-148306-5). Sovyet Rusya'nın bir bakıma Türkiye'yi yalnızlaştırma politikasına karşın Hindistan basınında Türkiye lehine yönelik yapılan yayınlar, Türkiye'nin kendisini anlatacağı ve müttefiki İngiltere'ye de davasını aktarabileceği bir platform sunması yönüyle önemsenmiştir.

Ayrıca Potsdam Konferansı öncesinde Türkiye, Molotov'un önerilerini açıklayarak Amerika ve İngiltere'nin, Sovyet isteklerinden haberdar olmalarını ve bu sayede milletlerarası antlaşmalara, ilkelere uyması konusunda Sovyetleri ikna edebilmelerini sağlamayı amaçlamıştır. Türkiye bu amaç çerçevesinde kamuoyu oluşturmak isterken, Potsdam Konferansı sırasında Muhafazakârların aksine İşçi Partisi'nin oy çoğunluğuyla İngiltere'de iktidara gelmesini dikkatle izlemiştir. Sovyet baskısına karşı İngiliz desteğini almak isteyen Türkiye, İngiltere'de sol eğilimli hükümetin iktidara gelmesinden endişelenmiş ve yeni hükümetin politikasını mercek altına almıştır. Bu çalışma, söz konusu iktidar değişikliğine ilişkin şu araştırma soruları üzerine kurgulanmıştır:

i. Potsdam Konferansı esnasında iktidara gelen İşçi Partisi Başkanı Başbakan Attlee dış politikada Sovyet Rusya'ya karşı nasıl bir politika sergilemiştir?

ii. Sovyet Rusya'nın Türkiye üzerindeki emperyalist taleplerine İngiltere'nin yeni hükümetinin bakış açısı nasıldır?

iii. İngiltere'deki iktidar değişikliği Türkiye'de nasıl değerlendirilmiştir?

2. Potsdam Konferansı (17 Temmuz- 2 Ağustos 1945) ve Üç Büyükler

Yalta (Kırım) Konferansı'nda Üç Büyükler Avrupa'da istiladan kurtarılan ülkeler ile eski Mihver güdümünde olan ülkelerde uygulanacak ortak siyasetin ana prensiplerini tespit edip kararlaştırmışlardır. Ne var ki uygulamada Rusya'nın kurtardığı ülkelerde kurulan geçici hükümetlerle; İngiliz ve Amerikalıların kurtardığı yerlerde kurulan hükümetler arasında büyük farklar meydana çıkmıştır. Rusya'nın askeri işgali altında bulunan yerlerde Nazi ve faşistlere karşı daha radikal tedbirler alınarak sola; Anglosakson işgali altında bulunan ve İngiliz emniyet bölgesine mensup ülkelerde ise sağa eğilimli hükümetler kurulmuştur. Yönetim anlayışı üzerine ortaya çıkan bu farklılıklar Avrupa'nın iki bölgeye taksim edilmekte olduğu kanaatini ortaya sermiştir. İngilizler, Sovyetlerin: Doğu, Merkezi Avrupa ile Yakın Doğu ülkelerini nüfuzları altına alarak bir blok oluşturmak istemesine kanaat getirirken; Ruslar da İngilizlerin: Batı ve Güney Avrupa ile Orta Doğu'da bir blok vücuda getirmekte olduğunu düşünmüştür. Basında çıkan bölge anlaşmaları; Üç Büyüklerin herhangi bir saldırı ihtimaline karşı kendi müdafaa hudutları üzerinde kurmaya teşebbüs ettikleri müdafaa bölgeleridir. Müdafaa bölgelerinin hedefi saldırı değil, bölgedeki barışı korumaktır. Amerika ve Sovyet Rusya kendi sınırları üzerinde bulunan ülkelerle bu tarz bölge anlaşmaları yapmıştır. İngiltere de benzer şekilde Batı Avrupa'da ve Akdeniz'de aynı siyaseti takip ederek, kendi menfaatlerinin müdafaaasına yarayacak anlaşmalar yapmıştır (Sertel, 1945c). Sovyet Rusya'nın İngiltere'nin bir Batı Bloku yaratıyor suçlamalarını özellikle Moskova'da gündeme getiren İngiliz Dışişleri Bakanı Ernest Bevin meseleye şöyle yaklaşmıştır: "Dost canlısı komşular istiyorsun. Ben de sokağımda dost canlısı komşular istiyorum. Onlara sahip olma hakkım var, ama seni yaralayacak hiçbir şey yapmayacağım. Majestelerinin Hükümeti, sizi bilgilendirmedikleri hiçbir şey yapmayacaktır. Size her şeyi anlatacağız" (HC Deb 21 February 1946 vol 419 c1349). Bevin bu sözleriyle hem neden Batı Bloku oluşturduklarına dair genel bir açıklama yapmış hem de iki ülkenin birbirine güven duyması gerektiğinin altını çizmiştir.

Yalta Konferansı'ndan sonra belirginleşen bu ideolojik farklılıklar, Potsdam'da görüşülecek başlıca meselelerin ülkelerin birbirlerine dönük endişelerinden kaynaklandığını ortaya sermiştir. Buna göre Tan gazetesinde yazan M. Zakeriya Sertel (1945e) Potsdam Konferansı'nda: "Balkanlar, Boğazlar, Yunanistan, Orta Doğu vb. gibi meseleler ile Almanya'nın müstakbel idare şekli ve Avrupa'nın barış meselelerinin" (s. 1-2) değerlendirileceğini belirtmiştir.

Sertel'in Potsdam'da ele alınacağını belirttiği Boğazlar meselesi 22 Temmuz'da Truman'ın başkanlığı altında resmi biçimde değerlendirilmiştir. Söz konusu oturumda Churchill, Montrö Sözleşmesi'nin gözden geçirilmesinden yana olduğunu ancak Sovyet Hükümeti'nin tutumunu öğrenmek istediğini belirtince Dışişleri Bakanı Molotov üç madde sıralamıştır: i. Montrö Sözleşmesi günün şartlarına uygun düşmediği için feshedilmelidir. ii. Karadeniz'den yegâne giriş ve çıkış yolu olan Boğazlar rejiminin belirlenmesi yetkisi

Türkiye ve Sovyetler Birliği'nde kalacaktır. iii. Karadeniz ve Boğazların güvenliğinin sağlanması için Türk askeri üslerinin yanı sıra Boğazlarda Sovyet askeri üsleri de tesis edilecektir. Sovyet taleplerinin açıklanmasından sonra Churchill, Türkiye'nin sıralanan bu maddeleri kesinlikle kabul etmeyeceğini; Truman ise düşüncesini açıklamadan önce Sovyet önerilerini inceleyeceğini söylemiştir (Hasanlı, 2011; Bilge, 1992). Boğazların revizyonuna yönelik Sovyet Rusya lehine verdiği desteği yineleyen Churchill, Molotov'un Türkleri alarma geçiren politikasından dolayı Boğazlarla ilgili yeni bir sözleşmesinin imzalanmasında güçlükler yaşanabileceğini dile getirmiştir. Churchill Potsdam'da öne sürülen üsler sorununu, Stalin ile kendisi arasında Tahran, Moskova ve Yalta toplantılarında tartışılan her şeyin çok ötesinde "tamamen taze" bir istek şeklinde değerlendirmiştir. Aslında Churchill'in bu şaşkınlığı, İngilizlerin, 1940'ta Sovyetlerin üs iddialarına ilişkin Alman raporlarını asla kabul etmediğini teyit etmiştir. 1945'in ikinci yarısında ve 1946'nın başlarında sorgulanan Alman mahkûmlarının ifadelerine ve ele geçirilen Alman arşivlerine ilişkin araştırmalara kadar İngilizlerin Boğazlarla ilgili Sovyet emellerinin sürekliliğini açıkça onaylamadıkları ortaya çıkmıştır (Tamkin, 2009).

23 Temmuz oturumunda yeniden Boğazlar meselesi masaya getirilmiş ve bu noktada Stalin, Birinci Dünya Savaşı dönemindeki duruma geri dönülerek: Kars'ın Ermenistan'a, Ardahan'ın ise Gürcistan sınırlarına bırakılmasını², Boğazlarda Sovyet üssü taleplerini ve serbest geçişle alakalı güvence isteklerini dillendirmiştir. Stalin'in açıklamalarından sonra Truman toprak sorununu Türkiye ve Sovyet Rusya arasında bir sorun nitelendirerek iki ülke arasında halledilmesi gerektiğini; ancak Karadeniz sorununu birçok ülkeyi ilgilendiren mesele olarak değerlendirdiğini belirtmiştir (Hasanlı, 2011).

Barışı sağlama yükümlülüğünün özellikle Amerika'ya düşmesinden yola çıkan hem Sovyet Rusya hem de İngiltere, bu ülkeyi kazanmak istemiştir. Bütün endişesi yeniden kapitalist bir taarruza maruz kalmamak olan Stalin, Amerika'yı kazanmak amacındadır. Yine Churchill de Amerika olmaksızın İngiltere'nin tek başına dünya siyasetini elinde bulunduramayacağına kanaat getirmiştir. Sertel, harbi kazanmak için harcadığı çabayı hâlihazırda barışı sağlamak için harcayacak olan Amerika'ya tüm bu nedenlerden dolayı Potsdam'da daha fazla iş düşeceğini belirtmiştir (1945e). Aslında bir bakıma Truman'ın dünyaya barış ve huzur getirmek sorumluluğunu taşımasına rağmen sınır değişikliği talep eden Sovyetlerin toprak talepleri iddiasına kayıtsız kalarak bu meselenin Moskova-Ankara arasında çözülmesi yorumu Sovyetlere hareket serbestliği sunması anlamına gelmektedir. Diğer taraftan Boğazlara uluslararası statü kazandırılması, emperyal amaç güden Sovyetlerin pek de yanaşacakları bir adım olmamakla birlikte Türkiye de bağımsızlığına gölge düşürecek uluslararası bir yönetime sıcak bakacak konumda değildir.

Boğazlar meselesi kapsamında bir sınır harbi içerisine çekilen Türkiye diplomatik açıdan Sovyet Rusya ile sıkıntılı bir dönem geçirse de Türk basınında Üç Büyüklerin dünyayı istikrara kavuşturacaklarına dair makaleler yer almıştır. Ulus gazetesinde yazan Esat Tekeli'ye göre, barış ülküsüne gönülden bağlı olan ülkeler, realitelerini prensiplere uydurarak: barışı ve insanlığın güvenini teminat altına almak üzere çalışacaklardır (1945b). Benzer şekilde bir başka gazetede Japonya'nın ezilmesine yardım sağlayacak Stalin'in Batı devletleriyle kuracağı devamlı iş birliği sayesinde dünyayı istikrara kavuşturacağı ve böylece dünya barışına katkı sunacağı öne çıkarılmıştır (Tan, 18 Temmuz 1945). Fark edileceği üzere Potsdam Konferansı'nın başarısı Üç Büyüklerin iş birliğine bağlıdır. İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'yı yenilgiye uğratan Üç Büyüklerin önceliği Avrupa'da devamlı ve istikrarlı bir barışın sağlanmasıdır.

Üç Büyüklerin barışı ve istikrarı sağlama yükümlülüğü gündemde tutulsa da Potsdam Konferansı sırasında İngiliz seçimlerinden çıkan sonuç Üç Büyüklerin içerisinde yer alan Churchill'in tarihi sorumluluğunu sona erdirmiştir. Seçim neticesine göre Potsdam Konferansı'nda Churchill'in yerini İşçi Partisi lideri Clement Attlee almış ve Japonya'ya bir ultimatom verilmiştir. İlaveten Amerikan Başkanı

² Molotov Sarper'e sunduğu notalarda adı geçen vilayetlerin "bir zaaf anında" 1921'de Türkiye'ye bıraktıklarını ifade etmiştir. Bu nokta, İngiliz uzmanlarca değerlendirilmiş ve 1921'de Kars ve Ardahan'ın zorla bırakıldığı Sovyet iddialarının asılsız olduğu kavranmıştır (Derinçil, 2014). Rus taleplerinde yer edinen iki vilayeti Türkiye'ye bırakan 1921 Antlaşması'nın fatih ve mağlup tarafından değil, Birinci Dünya Savaşı'nda yenilgiye uğratılmış Türkiye ve mezkûr savaştan çok iyi çıkmamış talihsiz bir Rusya tarafından belirlendiğinin altını çizen Bevin, bu toprakların dayatılan bir sınır olmadığını General Stalin'in de bizzat onayı bulunmasına dayandırmıştır. Adı geçen iki vilayette bir milliyet sorunu olmadığına vurgu yapan Bevin, Sovyet Rusya'nın yanlış gerekçelerle sık sık basında polemik yaparak ve yanlış anlamalar üreterek uluslararası barışa yönelik tehlike yaratmasını Avam Kamarası'nda eleştirmiştir (HC Deb 21 February 1946 vol 419 c1355).

Truman Müttefiklerin bu harbe girmekle asla bir toprak kazancı elde etmek amacı gütmediklerini Berlin’de son bir defa daha teyit etmiştir (Fenik, 1945c).

Potsdam’da Montrö’ye yönelik Sovyet itirazları yinelense de Başkan Truman’ın “İç Su Yollarında Serbest ve Sınırsız Seyrüsefer” konulu raporu üzerinden Boğazlar meselesi başka yöne evrilmiştir. Böylece İngiltere, Sovyetlerin Boğazlarda askeri üs talebine alternatif olarak Truman’ın uluslararasılaştırma söylemini öne çıkarmıştır. Amerika’nın öne sürdüğü uluslararasılaştırma politikası özellikle İngiltere’de Sovyet Rusya’nın Boğazlar üzerindeki taleplerine ne şekilde direnileceğini düşünen karar alıcıların elini rahatlatmıştır. Nitekim Sovyet Rusya Boğazlar üzerindeki taleplerinin bir benzerini Cebelitarık, Süveyş ve Panama Kanalı özelinde de isteyebilirdi. Böyle bir gerçeklik ekseninde Attlee Hükümeti Çanakale Boğazını kontrolü altında tutmak isteyen Rusya’ya yönelik Amerika’nın Boğazların uluslararasılaştırma önerisini dikkate alarak Türkiye politikası üzerine yeniden düşünmeye başlamıştır (Tamkin, 2009).

Boğazlar konusunda İngiltere’nin tutumunu Avam Kamarası’nda değerlendiren Dışişleri Bakanı Bevin, Türkiye ve Rusya’yı birlikte müttefik olarak düşünmeye ya da Montrö Sözleşmesi’nin revizyonunu kendi aralarında değerlendirmelerine izin vermeye hazır bulduklarını söyleyerek yapılacak revizyonda iki hususa dikkat çekmiştir. Buna göre belirli bir gücün belirli bir noktada üsleri olmasının dünya barışına katkı sağlayacağından pek emin olmadığını öne çıkaran Bevin aynı zamanda yapılacak revizyonda, su yollarının uluslararası yönünün göz önünde tutulması gerektiğini belirtmiştir. Ancak ne olursa olsun Kuril Adalarından uydu devletlere kadar uzanan bir bölgeye sahip, dünyanın en büyük ve sağlam kara gücü Sovyet Rusya ile İngiltere’nin bir savaşa sürüklenmesine yol açacak herhangi bir koşul görmediğini de beyan etmiştir (HC Deb 21 February 1946 vol 419 c1356). Bevin’in bu konuşmasından yola çıkarak İngiltere’nin Sovyetleri bütünüyle karşısına almaktan çekindiği ancak Montrö’nün tadil edilebileceği fikrine sıcak yaklaştığı anlaşılmaktadır. Boğazlar konusunda revizyona sıcak bakan İngiltere’yi savaş sonrasında endişeye sevk ederek politika değişikliğine iten nedenlerin arkasında Rusya’nın Akdeniz’e inmek ve yerleşmek yönündeki adımları etken olmuştur.

Potsdam’da ele alınan Boğazlar meselesi hakkında İngiltere Ankara Büyükelçisi Peterson vasıtasıyla Başbakan Saracoğlu’nu, Truman’ın Boğazların uluslararası hale getirilmesiyle ilgili teklifleri hakkında bilgilendirmiştir. Doğrudan kendisini ilgilendiren bir konunun Türkiyesiz müzakere edilmesine olumsuz yaklaşan Saracoğlu, taleplerine ilişkin Ruslara herhangi bir vaatte bulunup bulunulmadığını da sormuştur (Hasanlı, 2011). İngiliz Hükümeti, Boğazlar meselesinde Türkiye’nin egemenliğinin ve güvenliğinin ihlal edilmemesi şartıyla yapılacak değişikliklerin kabul edileceği, Amerika ile iş birliğini destekleyecekleri ve sorunların Sovyet Rusya ile ilişkileri iyileştirilerek çözülmesi gerektiği konusunda, Türk yetkililerle mutabakata varmıştır. Ancak Potsdam Konferansı’nda Stalin, Truman ve Attlee tarafından 2 Ağustos’ta imzalanan belgede Türkiye, Boğazlar ve Türk-Sovyet ilişkileri konularında bir cümle dahi yer almamıştır (Hasanlı, 2011).

İngiltere’nin yeni başbakanı Attlee’nin iktidara gelmesi, izlenecek Türkiye politikası açısından önem taşımıştır. Attlee’nin enternasyonalizmi, İngiltere’nin dünya sahnesinde oynadığı güçlü rolü görme arzusuna dönüşmüştür. Bu nedenle Doğu Akdeniz ve Orta Doğu’dan çekilmek, İngiliz liderliğinin kolektif dünya görüşü ile bağdaşmamıştır. Attlee, İngiltere’nin bir dünya gücü olarak ayakta kalması ve gücünü yeniden ortaya koyması için Doğu Akdeniz ve Orta Doğu’da prestijini sürdürmesi gerektiğine ikna olmuştur (Tamkin, 2009). Bu bağlamda İngiltere, Sovyetlerin İran’da bulunan ordusunu mümkün mertebe geç çekmek istemesinden kaynaklı olarak etki alanını Akdeniz’e genişletebileceğinden endişe duymaya başlamıştır.³ Bevin, İran meselesini⁴ Rusya ile İngiltere arasında bir rekabet meselesi olarak görmediğini

³ Hasanlı’ya göre, 1945 Haziran ayı boyunca İran Azerbaycanı ile Sovyet Azerbaycanı’nın birleştirilmesine dair Sovyet planları Türkiye’ye karşı toprak iddialarıyla eş zamanlı yürütülmüştür. Coğrafi açıdan Kars ve Ardahan’ın İran Azerbaycanı, Güney Kafkasya Cumhuriyetleriyle sınırının bulunması Sovyet toprak taleplerinin gerçekleştirilmesi açısından önemli avantajlar sağlayabilirdi (2011).

⁴ Önemli bir hammaddeye (petrol) sahip İran üzerinde Amerika, İngiltere ve Sovyet Rusya’nın çok hayati çıkarları olduğu gerçeğini gizlemeyen Bevin, 1906-1907 İran Anayasası’nı temel alarak Üç Müttefikten oluşan üçlü bir komisyonun bölgeye gidip azınlık dilleri ve Türkistan sorunu üzerine bir taslak hazırlayabileceğine yönelik önerisinin gerçekleşmediğini belirtmiştir. Oysa küçük bir ülkeyi büyük Müttefikler arasındaki tartışmaların kurbanı yapmamak ve işleri düzenlemek için Üçlü Komisyon’un meseleye eğilmesini tam da atılacak adım biçiminde nitelendirmiştir (HC Deb 21 February 1946 vol 419 c1358).

ancak İran Azerbaycanı hareketinin mevcut karakterinden endişe ettiğini itiraf etmiştir (HC Deb 21 February 1946 vol 419 c1357).

Sovyet Rusya'nın yayılmacı politikası ekseninde bulunan Türkiye ise Truman'ın Potsdam'da Boğazlarla ilgili ortaya attığı uluslararası statü önerisini pek tatmin edici bulmadığından 20 Ağustos'ta Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla İngiltere ve Amerika Büyükelçilerine birer nota sunmuştur. Bu notada Boğazların savunulması ve geçiş serbestliği konusunda Amerika'dan güvence istenmiştir. Türkiye, Sovyet taleplerinin doğurduğu gerginliğin azaltılması ve egemenliğinin sağlanması kaydıyla Boğazların yönetimine uluslararası bir statü kazandırılmasından yana olabileceğini aynı notada ifade etmiştir. Rusya'nın Türkiye'de dost bir rejim kurma planı bulunduğu öngörüsüyle hareket eden Amerika da politika değişikliğine giderek 22 Eylül'de toplanması planlanan Dışişleri Bakanları Konseyi'nde Boğazlar konusunun müzakere edilmesine karşı olduğunu belirtmiştir. Türkiye'ye yönelik Sovyet talepleri ve Sovyetlerin Orta Doğu ve Akdeniz'e artan ilgisi Amerika'nın Boğazlarla ilgili tutumunu değiştirmiştir. 1945 sonbaharında Amerikan Kongre üyeleri Türkiye'ye gerçekleştirdikleri ziyarette herhangi bir devletin kendi topraklarında diğer bir devletin üs kurmasının Amerika tarafından kabul edilmeyeceğini vurgulamışlardır. Arkasından Türkiye'nin 20 Ağustos tarihli notasına verdiği cevapta Amerika, Boğazlarda Sovyet Rusya'ya askeri üs verilmesini öngörmediği gibi uluslararası denetime ilişkin önceki önerisini de geri çekmiştir (Hasanlı, 2011).

Bevin de Türkiye'nin uydu devlete dönüştürülmesini istemediği konusunda dürüstlük sergilemiştir. Bağımsız bir ülke olmasını istediği Türkiye ile Sovyet Rusya arasındaki dostluk antlaşmasının yenilenmesine olumlu yaklaşan Bevin bu konuda atılacak adımı, 1939 Türk-İngiliz ittifak anlaşmasıyla çelişmeyecek doğru tutum şeklinde öne çıkarmıştır. İki ülke arasında dostluk antlaşmasının gerçekleşmesi için elinden gelenin en iyisini yapacağını Londra'da bulunan Sovyet Dışişleri Komiser Yardımcısı Andrey Vişinski'ye tekrarlayan Bevin, Stalin'in bir savaş niyeti gütmenden mevcut meseleleri dostane bir şekilde halletmek istediğinden şüphe duymayacağını altını çizmiştir (HC Deb 21 February 1946 vol 419 c1357).

Dikkat edileceği üzere Amerika, Sovyet Rusya'nın Türkiye'yi uydu bir devlet konumuna getirebilme ihtimalinden; İngiltere ise Akdeniz ve Yakın Doğu'ya yönelik ilgisinden dolayı Boğazlarla ilgili tutum değişikliğine girmiştir. İngiltere'deki tutum değişikliği Potsdam Konferansı sırasında iktidara gelen İşçi Partisi'nin politikası etrafında şekillenmeye başlamıştır.

3. 1945 Seçimleri ve İşçi Partisi'nin İktidarı

1945 Temmuz'u İngiliz siyasal hayatında önemli bir tarih olmuştur. Potsdam Konferansı esnasında İngiliz seçimleri İşçi Partisi'nin⁵ ezici çoğunluğu ile neticelenmiş ve dolayısıyla Churchill temsil ettiği parti ile iktidar mevkinden uzaklaşmıştır. Muhafazakârların sadece 192 milletvekili elde ettiği seçimde İşçi Partisi 393 milletvekili ile parlamentoda iktidar mevkine gelmiştir. Avrupa harbini zaferle bitiren ve İngiltere'ye bu noktada şan ve şeref kazandıran Churchill'in seçimi kaybetmesi, İngiliz halkında savaşla beraber muhafazakâr partinin de görevini tamamlamış olduğu kanaatinin dışı vurumu şeklinde yorumlanmıştır (Fenik, 1945d).

Tasvir gazetesinde çıkan imzasız "Churchill ve Attlee" başlıklı bir makaleye göre İkinci Dünya Savaşı'yla birlikte meydana gelen zihni değişiklik yeni dünya düzenini inşa ederken, insanların söz sahibi olmak istemesini de beraberinde getirmiştir. Makalenin devamında savaşı önlemek için yeni bir dünya nizamının gerekliliğini ileri süren İngiliz işçileriyle savaşı kanun dışı telakkî eden halkın aynı noktada

⁵ 1900 yıllarında İngiltere'de "İşçi Temsilcileri Komitesi" adı altında faaliyete başlayan ve 1906'da İşçi Partisi adını alan bu parti ancak Birinci Dünya Savaşı'nın patlamasıyla gelişmiştir. Nitekim ilk topyekûn harp, bir taraftan medeniyetleri devirirken diğer taraftan yeni fabrikalar doğurmuştur. Böylelikle gittikçe büyüyen gittikçe kuvvetlenen İşçi Partisi 1945 Temmuz'unda iktidara gelmiştir. Churchill, türlü cephelerde harp yapmış olan asker ordusundan oy beklerken; Attlee Manchester'daki ve diğer sanayi bölgelerindeki işçi ordusunun oylarını toplu bir şekilde sağlamış ve Muhafazakârların iki mislinden fazla milletvekili kazanmıştır; (Fenik, 1945d). Seçim hazırlığı etrafında muhafazakârların Churchill'i neşeli günlerindeki tebessümüyle gösteren afişlerinde (Tekeli, 1945a): "Başladığı işi bitirmesi için ona yardım ediniz, millîye rey veriniz" ifadesi kullanılırken; işçilerin afişlerinde ise bir asker, bir bahriyeli, bir tayyareci gösterilerek "vazifelerini bitirmek için (yani harp sonrasını kazanmak için) onlara yardım ediniz" (s. 1, 3) denilmiştir. Aslında seçimlerde İngilizler, iç politika ve iç meselelerde daha başka yenilikler ve ilerlemeler aramışlardır. Attlee halka hitabında bu nokta üzerinde durmuş harpten doğan yaraları sarmak, yıkılan evleri yeniden kurmak zorunda olduklarını, memlekette yüksek ve herkes için varılması en mükemmel bir hayat seviyesi sağlamaya mecbur bulduklarını söylemiştir. İşçi Partisi hem dış barışı hem iç barışı ve hatta dünya barışını İngiliz halkına vadedmiştir. Bu nedenle yeni hükümetin vasfı her şeyden önce bir barış hükümeti olmasını gerektirmiştir (Fenik, 1945a).

buluşması, Attlee'yi iktidara taşıyan başlıca neden olarak ileri sürülmüştür. Makalede “İnsanlığa hürriyet ve demokrasi içinde gelişme imkânı vermekte samimi görünen İşçi Partisi doğal olarak emperyalist baskı siyasetinin de düşmanı olmak durumundadır” yorumu öne çıkmıştır (TDA, 534/37092-148864-9). Böylece Türk Hükümeti bir bakıma emperyalist baskı siyasetinin düşmanı olacağını beklediği Attlee iktidarının Sovyet talep ve isteklerini de aynı kefedede değerlendirmesini ummuştur.

Savaş sırasındaki azmi, iradesi, zekâsı, fedakârlığıyla kahraman ve milletlerarası bir simaya sahipken; savaş sonrasında iyi bir sulh adamı olamayacağı kanaati oluşturan ve bu nedenle Attlee karşısında seçimi kaybeden Churchill ise aşağıdaki konuşmayı yapmıştır (Tan, 27 Temmuz 1945): “İngiliz milletinin kararı 26 Temmuz’da tasnif edilen oylarla tespit olunmuş bulunmaktadır. Bu sebeple çok daha karanlık günlerde bana verilen görevi iade ettim. Japonya’ya karşı işe devam etmem için bana yetki verilmediğinden dolayı üzgünüm. Bununla beraber bütün planlar hazırlanmış olduğundan, ümit edildiğinden çok daha süratli neticeler beklenebilir. Yeni hükümet dışarıda ve içeride muazzam mesuliyetler yüklenecektir. Yeni hükümetin üstlendiği önemli sorumlulukları başarıya ulaştırmasını hepimiz ümit etmeliyiz” (s. 1).

İçinde bulunduğu sorumluluğun farkındalığıyla hareket eden Attlee de “Dünyada barış ve refahın kurulmasında demokrasimizin büyük yardımı olacaktır” (Ulus, 27 Temmuz 1945) sözleriyle önceki hükümet dönemindeki dış siyasetin sürdürüleceğini ifade ederek Churchill’i teyit etmiştir.

Fenik’e göre İngiltere aynı politikada devam edecek, fakat Sovyetlerle biraz daha sıkı bir iş birliği yapacaktır. Böylece Attlee’nin iş başına gelişinin birçok meselede Sovyetlerle anlaşmayı kolaylaştıracağını ve İngiltere’nin tarihî menfaatlerine uygun bazı istekleri kolaylıkla tahakkuk ettireceğine inanan Fenik, İşçi Partisi’nin de milletlerin hak, hürriyet ve bağımsızlıklarını prensipte müdafaya alarak aynı hızla ve aynı şekilde Potsdam’a katkı sağlayacağını belirtmiştir (1945d). Attlee’nin söz konusu açıklamaları, İşçi Partisi yetkililerinin milletlerarası işleri Amerika ve Sovyetler Birliği ile ahenk içerisinde idareye devam edeceğini ifade etmektedir. Özellikle de Rusya ile yürütülecek samimi iş birliği ile iki ülke arasındaki güvensizliğin ve şüphenin ortadan kaldırması iktidarda bulunan İşçi Partisi’nden beklenen adımlardır.

Avam Kamarası’nda söz alan Hutchinson, Attlee Hükümeti’nin Rusya’yla uzlaşarak bir iş birliği politikası benimsemesini, 25 yıllık şüphe ve güvensizliğin önündeki engelleri aşmasını ve böylece Avrupa’nın rehabilitasyonu için demokratik bir temelde çalışmasını istemiştir. Hutchinson’a göre hükümetin, özellikle de Dışişleri Bakanı’nın görevi, İngiliz halkı için bu uyumu sağlamaktır ve bu noktada hükümet başarılı olacaktır (HC Deb 21 February 1946 vol 419 c1322).

Rusya da İngiltere’nin tarihinde yeni bir safha açıldığını dolayısıyla İşçi Partisi’nin faşizmin son döküntülerini söküp atacağını ve bunu İngiltere-Sovyet Rusya dostluğunu devam ettirerek yapacağını ifade etmiştir (Tan, 28 Temmuz 1945). Yeni hükümetin Dışişleri Bakanı Bevin, Rusya’ya emniyet telkin etmek için kartların masa üzerine açılacağını ve her şeyin açıkça konuşulacağını söylemiştir. Böylece Attlee Hükümeti, Rusya’ya karşı Yakın ve Orta Doğu’da ikiyüzlü bir siyaset takip etmeyecek dolayısıyla iş birliği esasına dayanan emniyet ve güven üzerine inşa edilecek bir politika sergileyecektir. (Sertel, 1945f). Bu bağlamda Attlee’nin iktidarı döneminde Dışişleri Bakanı olarak görev yapacak Bevin takip edecekleri politikayı şöyle sıralamıştır (Sertel, 1945b):

1. Hindistan, diğer dominyonlar statüsüne kavuşturulacaktır. Hindistan Bakanlığı kaldırılacak ve Hindistan işleri dominyonlar bakanlığına bağlanacaktır.

2. Rusya ile Avrupa’da ve dünyada yeni barış düzeninin kurulması noktasında samimi bir iş birliği kurulacaktır. Rusya’ya karşı küçük devletleri alet olarak kullanılmayacağı taahhüt ediyoruz. Bütün bu şartlar masa üstüne konacak ve açık bir siyaset takip edilecektir.

3. Fransa sola gidiyor. Bu sayede Fransa ile aramızda karşılıklı itimat sağlanacaktır.

4. İtalya’ya karşı sanki Mussolini hala iktidar mevkindeymiş gibi muamele edilmeyecek sollarla iş birliği yapılacaktır.

5. Yeryüzünde nerede olursa olsun faşizmin kökü kazanacak hiçbir tarafta faşistlere hoşgörü gösterilmeyecektir.

Dünyanın rehabilitasyonu için tüm alanlarda, Amerika yönetiminin bütün departmanlarının İngiltere’yle görüştüğünü belirten Bevin, insan ruhunun mutluluğunun, başka herhangi bir alanda elde edilen zaferden üstün olduğuna vurgu yaparak, özgür ulusların bağımsızlığını büyüterek ileri taşımak ve yaşam standartlarını korumak için kendilerine bir şans verilmesini istemiştir. Bevin İngiltere’nin insanlığın yararına

yetiyecek büyük demokrasi bitkilerini Amerika'nın yanı sıra Sovyet Rusya'nın katılımıyla hazırlamayı arzu ettiğini de söylemiştir (HC Deb 21 February 1946 vol 419 c1365, c1366).

İşçi Partisi'nin iktidarı Türk basınında dikkat çeken gelişmeler arasında yerini almıştır. Kamuoyunu en çok ilgilendiren nokta İşçi Partisi'nin dâhilî ve sosyal politikasından ziyade dış politikasıdır. Yeni bir fikir ve programla iktidara geçen işçilerin, milletlerin hürriyetini ve toprak bütünlüğünü ilgilendiren meselelerdeki hareket yolu ne olacaktır sorusu, Potsdam Konferansı'nın devam ettiği bir sırada bütün zihinleri yormuş ve türlü yorumlara yol açmıştır (Tekeli, 1945a).

İngiltere'deki gelişmeleri izleyen Türkiye yeni hükümetin politikalarını Dışişleri Bakanı Bevin üzerinden de takip etmiştir. Bu doğrultuda hürriyet ve serbest seçimle iktidara gelen sosyalizmin bir mensubu olarak Avam Kamarası'nda konuşan Bevin, bütün Avrupa'nın hatta dünyanın sosyalizme kaymasından memnun olsa da bu geçişin her ülke için açık siyasi mücadele yoluyla ve demokratik kaidelerin dürüstçe uygulanmasıyla olabileceğini öne sürmüştür. Ancak sosyalizm veya devletçilik perdesi arkasından baskıcı idarelerin ortaya çıkabilmesi ihtimaline karşın Bevin, Avrupa ülkelerindeki idarenin bir an önce demokratik kontroller prensibine dayanması gerektiğinin altını çizmiştir. Sosyalizmin gıdasının ancak hürriyet olduğunu belirten Bevin hürriyetçi sosyalizmi müdafaa ederek irticayı temsil eden komünizmi kendi davası adına itaate davet etmiştir (TDA, 534/37092-148864-17). İşçi Partisi bu ifadelerle Sovyet Rusya ile ne şekilde bir iş birliği yapacağını ortaya koymuştur. Ancak yine de takip edilecek politikanın ne olacağına dair Potsdam kararları dikkatle beklenmiştir.

Potsdam Konferansı'nda Almanya'nın işesi ve idaresi, harp tazminatı konularından başka Polonya'nın batı sınırları dışındaki siyasi hudutları gibi meseleler görüşülmüş ise de yayınlanacak tebliğ kamuoyu nazarında önemini korumuştur (Tekeli, 1945a). Yayınlanacak tebliğ özellikle de toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına tehdit algılayan Türkiye için son derece kıymetlidir. Bu noktada İngiltere'de gözlem yapan Vatan gazetesi yazarı Ahmet Emin Yalman, Türkiye'nin maruz kaldığı Rus emperyalizmini ve hatta dünyanın nüfuz bölgelerine ayrılmasını, Muhafazakârların Britanya İmparatorluğu'nu olduğu gibi muhafaza etmek inadına bağlamıştır. Diğer taraftan Yalman, tamamen uyanmış ve ayaklanmış âlem, sol liberaller ile İşçi Partisi'nin nüfuz tahakkümüne karşı politikalar üreteceğini ve bu siyasetin müşterek emniyete hasret duyan Türkiye için özellikle hayırlı olduğunu savunmuştur (Yalman, 1945). Anlaşılacağı üzere Temmuz 1945'te İşçi Partisi'nin ilk kez çoğunluk olarak seçimi kazanması ve kendi programını uygulama fırsatı bulması savaş sonrası tüm dünyada görece bir siyasal uzlaşma döneminin başlangıcını çerçevelemektedir. Böyle bir dönemde Türkiye, Çarlık dönemi emperyalist tutkuların gündeme gelmesinden hareketle İşçi Partisi'nin sürdüreceği dış siyaseti kaygı ile seyretmiş ve iki ülke arasındaki temasları geliştirmeye çalışmıştır.

2 Ağustos 1945'te sona eren Potsdam Konferansı'ndan sonra Londra Büyükelçisi Ruşen Eşref Ünaydın, Dışişleri Bakanı Bevin ile görüşeceğine dair Dışişleri Bakanlığını bilgilendirmiştir (TDA, 534/37398-150257-89). Görüşmede Bevin sözü İşçi Partisi başkanıken 40'a yakın Türk öğrencinin İngiltere'de aldığı eğitimden Türkiye'nin memnun olup olmadığına ve Türk-İngiliz dostluğuna getirmiş, hükümet ve milletçe bu dostluğa önem verildiğini ifade etmiştir. Ardından Potsdam Konferansı gündeme gelince Bevin bazı kararlara varıldığını ve bu kararların açıklandığını ifade ederek teferruata girmekten çekinmiştir. Ünaydın, yayınlananların dışında Türkiye'yi alakadar eden mevzulara değinilip değinilmediğini, bildirecekleri bir durum olup olmadığını sorunca Bevin "Bu iş evvelce mevzubahis edilmiştir. Bundan malumatınız vardır" diyerek konuyu kapatmaya çalışmıştır. Görüşmenin devamında Ünaydın'ın, Potsdam görüşmelerinden birkaç hafta önce Dışişleri Bakanı Hasan Saka'nın Churchill dönemi Dışişleri Bakanı Anthony Eden'le görüştüğünü ve konferanstan sonra Türkiye'ye bilgi vereceğini hatırlatması üzerine Bevin şöyle demiştir (TDA, 534/37398-150257-90): "Evvelce hükümetinize bildirilmiş olandan başka bildirilecek yeni bir şey yoktur. O, bildirilen konferansta daha evvelce mevzubahis edilmiştir. Ben oradayken sizin meselenize hiç temas edilmedi. Bildiğime göre Ruslar doğrudan doğruya sizlerle konuşacaklarmış. İş şimdi bu haldedir. İleride, vaziyete göre sizinle yine konuşuruz. İş şimdi uykudadır. Uyuyan şeyi bırakmalı uyusun" (s. 2).

Uyuyan şeyin uyanmasından endişe duyan Türkiye'nin Sovyet Rusya'nın talepleri karşısında haklılığının dostu İngiltere'nin açık biçimde anladığını belirten Ünaydın, Bevin'in sağlam ve kuvvetli bulunmasını arzu ettiği Türkiye için iyi temennilerde bulunduğunu da ifade etmiştir (TDA, 534/37398-150257-90). Anlaşılan

o ki Bevin, Boğazlarla ilgili Türkiye’ye bir nevi sükûnet önermiş ve yine Sovyet taleplerini tamamen reddeden bir politika sergilememiştir.

Londra Büyükelçiliğinden Dışişleri Bakanlığına gönderilen şifreli telgrafta İngiltere’de haftalık çıkan *Cavalcade* dergisinin 4 Ağustos 1945 tarihli nüshasında “Başbakan Attlee’nin Potsdam Programı” başlıklı yazının Türkiye ile alakalı bölümü ise şu şekilde tercüme edilmiştir (TDA, 534/37092-148865-8): “Yunanistan ve Türkiye meselelerinde Attlee, Kremlin’in taleplerini tadil etmesini istemiştir. Washington’da işlerin iç yüzüne vakıf bulunanların fikirlerine göre Stalin bu her iki meselede taviz verecektir. Özellikle Sovyetlerin Türkiye’ye karşı mevcut talepleri tadil olunacak ve Rus-İngiliz menfaatleriyle bağdaşan asgari bir seviyeye indirilecektir” (s. 1).

İngiltere Orta Doğu’daki çıkarlarını korumak üzere Yunanistan ile Türkiye’nin güvenliğini bir arada düşünerek hareket etmeyi planlarken; Türkiye olası bir Sovyet işgali durumunda askeri yardımın zayıf da olsa tek somut garantisi olarak İngiliz ittifakına sarılmaya devam etmiştir (Tamkin, 2009).

4. İngiliz İşçi Partisinin İktidarı ve Türkiye

Sovyet tehdidi ve baskısına maruz kalan Türkiye, İkinci Dünya Savaşı ortamında savaş dışı kalarak insanlığa hizmet ettiği vurgusunu basın vasıtasıyla ön plana taşımıştır. Savaş dönemi boyunca millî sınırlar içinde kalan Türkiye’nin ancak böyle gerçekten hür olacağına ve insanlık dâvasına daha fazla hizmet edeceğine inanan *Ulus* gazetesi yazarı Suat Kemal Yetkin, ülkesinin herhangi bir şekilde maceraya atılmamış bulunmasını Üç Büyüklerin dikkatine sunmuştur. Neticede zorbalığı boğmak için birleşmiş olan Üç Büyüklerin, özellikle başka milletlerin bağımsızlığına saygı duyması lüzumunu dile getiren Yetkin, Potsdam’da bu gerçeklikten hareket ederek insanlığa hizmet edeceklerini beklemiştir (Yetkin, 1945).

Türk basınında dile getirilen iyimser anlayışın dışında, Potsdam Konferansı sırasında dünyanın nüfuz bölgelerine dönüştürüleceğine dair *Economist* gazetesinde bir haber yayınlanmıştır. Gazetenin haberine göre Balkanlarda kurduğu Slav blokuna karşı güneyde bir Türk-Yunan blokunun kurulmasından endişe duyan Sovyet Rusya nüfuz bölgesinde böyle bir bloğun oluşmasını çıkarları gereği istememiştir. Sertel içinde istila ve istismar kokusu bulunduran nüfuz bölgeleri tabirini eski bir diplomasi tabiri nitelendirerek, büyük bir devletin nüfuz bölgesine giren küçük devletlerin siyasi ve iktisadi bağımsızlıklarının daima tehlike içerisinde kalacağını söylemiştir (Sertel, 1945c).

Bir diğer gazete *Observer* ise bazı Balkan memleketlerinin İngiliz seçimlerinin neticelerine büyük önem verdiklerini, eğer İşçi Partisi iktidar mevkinde olacak olursa, Sovyet nüfuzunun Balkanlarda daha çok artacağını; Muhafazakâr Parti kazanırsa da Sovyetlere karşı İngiltere’nin önderliği altında bir nüfuz bölgesi oluşturulacağını öne çıkarmıştır (Fenik, 1945b). *Observer* gazetesi daha da ileri giderek, bazı Türklerin de böyle düşündüğünü yazmıştır. Türkiye’de çıkan bütün gazetelerin yayınlarını yakından takip ettiğini söyleyen Fenik şimdiye kadar hiçbir gazetede böyle bir yazıya denk gelmediğine şu şekilde açıklık getirmiştir (1945b):

“Türkiye’de her gazeteci ve hele siyasi meselelere dair yazı yazan her arkadaş, İngiliz dış politikasındaki ana hatların partilerin geçici tesirlerine tabi olmadığını bildiği kadar; Türk dış politikasının ana hattının daima hürriyet ve bağımsızlığa dayanan barış fikri üzerinde toplandığını bilir. Türkiye İkinci Dünya Savaşı sürecinde (Almanların bir taraftan Stalingrad’a, diğer taraftan Kahire kapılarına dayandığı, İtalyan’ın ve Almanya’nın kayıtsız ve şartsız teslim oldukları zamanda olduğu gibi) fırsatlardan istifade etme yönlü bir politika hiçbir zaman takip etmemiştir. Savaş döneminde toprak bütünlüğünü öne çıkaran Türkiye, toprak talebinde bulunmadığı gibi komşularıyla dost geçinmek istediğini daima tekrar etmiş ve bunun belgelerini de her zaman göstermiştir” (s. 1-3).

İngiliz gazetelerinin, Rusların Balkanlarda bir Slav bloku kurma noktasında ısrarcı tutumları karşısında Türkiye’nin Yunanistan’la birlikte İngiliz nüfuz bölgesine düşeceğinden bahsetmeleri ve Türkiye ile Yunanistan’da bazı kimselerin hatta bunu temenni eder gibi göründüğünü söylemeleri Türk basınında eleştirilmiştir. Bu noktada Sertel de Türkiye’nin istiklalini gölgelendirecek bir harekete yanaşmayacağını ve dolayısıyla herhangi bir ülkenin nüfuz bölgesine girmesinin düşünülemediğini altını çizmiş ve İngiliz nüfuz bölgesine düşeceğimizi belirten İngiliz basınına da istiklalimize karşı saygısızlık etmekle eleştirmiştir. Ayrıca nüfuz bölgesi siyasetinin devrini tamamladığını öne çıkaran Sertel’e göre Potsdam’da toplanan Üç Büyükler, büyük küçük bütün milletlerin hükümlerine haklarına, toprak bütünlüğüne ve bağımsızlıklarına

saygı göstererek ve bunları emniyet altına alarak dünya barışına hizmet edebileceklerdir (1945c). Yakın ve Orta Doğu ülkelerinin sulhunu, saadetini ve refahını İngiltere ve Rusya'nın bu bölgede tam ve sıkı iş birliğine dayandıran Sertel, Türkiye'nin selametini iki büyük devletin rekabeti arasında değil, iş birliğinde görmüştür (Sertel, 1945f).

Sertel, İngiltere ve Sovyet Rusya arasında iş birliğinin Türkiye'nin lehine olduğunu hatta Ruslarla ittifaka kadar varan sıkı bir anlaşmaya taraftar olduklarının okuyucuları tarafından bilindiğini belirtmiştir. Bu minval üzere Sertel bir taraftan İngiltere ile müttefik kalmakla beraber diğer taraftan Rusya ile de ittifaka kadar giden bir anlaşma yapılarak, iki taraf arasında Türkiye'nin bir köprü vazifesi görebileceğini böylece hem Türkiye hem de Yakın ve Orta Doğu için devamlı ve istikrarlı bir barışın sağlanacağını iddia etmiştir. Fikirlerinin tarihi gerçeklere, coğrafi duruma, Atatürk'ün siyaset ve vasiyetine uygun olduğunu savunan Sertel, bu düşüncelerinden dolayı Rus dostu, komünist hatta Rus ajanı olarak itham edildiğini ifade etmiştir. Böyle suçlamalara maruz kalan Sertel, İngiltere'de Muhafazakâr Parti seçimi kaybedip de İşçi Partisi iktidar mevkiye gelince öteden beri bütün yayınlarında Rus düşmanlığı yapan Hüseyin Cahit Yalçın'ın dahi kendi görüşüne gelerek: Türkiye ile Rusya ve İngiltere arasında üçlü bir ittifak anlaşmasından bahsetmeye başladığına vurgu yapmıştır. Sertel bu noktada Yalçın'dan şöyle bir alıntı yapmıştır (1945a): “Ruslar için düşünülebiyecek tehlike Türkiye'nin başka devlet veya devletlerle ittifak ederek kendisine hücum etmesidir. Bu devlet de ancak İngiltere olabilir. Şu hâlde Rusların endişe ve şüphesini tatmin edecek tek çare Türkiye-İngiltere ve Rusya arasında bir ittifak yapmaktan ibarettir. İngiltere, Rusya'nın da Türkiye'nin de müttefikidir. Bundan dolayı Boğazlar meselesini ortadan kaldırmak için Rusya'nın Türkiye'yi de ihtiva edecek diğer bir ittifak anlaşması imzalamasına hiçbir mâni düşünülemez” (s. 1-2). Aslına bakılırsa Moskova Büyükelçisi Sarper, Ankara'da görüştüğü Moskova Büyükelçisi Vinogradov'a Türkiye-İngiltere ve Sovyet Rusya arasında üçlü bir ittifaktan veya Sovyet Rusya ile Türkiye arasında yapılacak bir ittifaka İngiltere lehine çekince koymaktan bahsetmişti fakat bu konuşmalardan İngiltere habersizdi. Aynı olası ittifak taleplerinin bu kez Türk basını üzerinden tekrar edilmesi kamuoyu oluşturulması anlamında değerlendirilebilir. İktidara gelen İşçi Partisi'nin sol görüşlü de olsa İngiliz siyasetinden ayrılmayarak, Sovyetlere karşı yumuşak davranmayacağı ihtimaliyle Türkiye, Sovyetlerle bir ittifak yapılacaksa müttefiki İngiltere'nin bir şekilde imzacı taraf olmasında ısrarcı davranmıştır. Bu ısrar etrafında Tanin gazetesinde H. Cahit Yalçın kaleme aldığı birçok makalesinde Türk menfaatiyle İngiliz menfaatinin örtüştüğünü savunmuştur.

Yalçın makalesinde, İngiliz işçilerinin parti sıfatıyla hükûmete gelmelerinin yeni olduğunu ancak işçi liderlerinin savaşın başlangıcından beri hükûmet içinde nezaretler işgal etmek suretiyle dış siyasetin bütün yükümlülüklerine esaslı biçimde katıldıklarını ve Churchill'den ayrılmadıklarını belirtmiştir (Yalçın, 1945a). İngiltere Başbakanı Attlee'nin: “Bütün dünya milletlerinin refah ve rahata kavuşmasından yanayız. Biz harbi ebediyen bertaraf edecek bir emniyet yaratmak istiyoruz” (s. 1) şeklindeki açıklamasının bütün küçük ve mazlum milletler üzerinde bir neşe ve ferahlık hissi uyandırdığını belirten Yalçın, böylece en faşist en mürteci bahanelerle kurulan emniyet sahalarının ve nüfuz bölgelerinin temizlenerek, mazlum milletlerin hürriyetlerine kavuşturulacaklarına vurgu yapmıştır (Yalçın, 1945b).

Çarlık dünyasının emperyalist fikirlerine tutunan Sovyet Rusya'nın bir Karadeniz devleti sıfatıyla ileri sürdüğü emniyet hedeflerini ve İngilizlerin Akdeniz'deki menfaatlerini göz önünde tutacak Büyük Devletlerin uzlaştırıcı tavrıyla Türkiye'nin haklarını koruyacağına inanan Yalçın, bu uzlaşmada İngiliz menfaatlerinin ön plana çıkacağından emindir. Sovyet notalarının aslında “emniyet ihtiyacı” adı altında bir zapt ve istila amacı taşıdığını söyleyen Yalçın'a göre, Rusların emperyalist politikaları bir taraftan Türkiye'nin hayat ve istiklalini tehdit etmekte; diğer taraftan İngiltere'nin Akdeniz'deki hayati menfaatleri için bir tehlike yaratmaktadır. Karadeniz'de bir tehlide maruz kalmama görüntüsü altında topraklarının güvenliğini sağlamak prensibini öne çıkaran Sovyet Rusya ise Boğazlarda ve Türkiye üzerinde hâkimiyet tesis etme amacını gizlemiştir (Yalçın, 1945e). Bu şartlar altında dahi Boğazlar meselesi halledilirken birinci derecede önem verilecek noktanın İngilizlerin Akdeniz'deki menfaatlerinin muhafazası olacağını söyleyen Yalçın, Türkiye'nin ürkecek bir durumda bulunmadığına dikkat çekmiştir. Dolayısıyla Boğazların Türk hâkimiyetinde kalması İngiliz menfaatleri bakımından en iyi garantidir. Bu garanti prensibi kapsamında İngilizler Ruslarla, Boğazlara dair anlaşmak istedikleri zaman Türk hâkimiyet ve istiklalini kayıtsız şartsız masun tutmalı ve Türk haklarını sağlamalıdır (Yalçın, 1945e). Aslında Yalçın'a göre, Ruslar Karadeniz'deki

Rus kıyılarını müdafaa ihtiyacından dolayı değil sırf hâkimiyet ve hegemonya hırsı için Boğazları istemektedir. Yalçın Rusların, Bizans İmparatorluğu'nun mirasına konmak ve bütün Orta Doğu'ya hâkim olmak amacıyla Boğazları ve Türk topraklarını bir atlama taşı gibi kullanmak niyeti gütmeye başladığı takdirde Türkiye-İngiltere-Rusya arasında üçlü bir ittifak antlaşmasının yapılabileceğini ortaya sermiştir (Yalçın, 1945f).

Yalçın Potsdam Konferansı döneminde İngiltere'nin izlediği siyaseti beynelmilelciliğe eğimli görmüş; Rusya'nın ise Boğazları açıp kapamak ve müdafaa etmek işlerini Türkiye ile paylaşmayı düşündüğünü belirtmiştir. Yalçın'a göre, Boğazlar işgal ettiği coğrafi konumu itibarıyla tabii tutulacağı rejime göre Avrupa Türkiye'sini Asya Türkiye'sinden ayrı, yalnız bırakabilir ve adeta olgun bir meyve gibi Avrupa Türkiye'sini Balkan Slavlarının avucuna da düşürebilirdi (Yalçın, 1945d). Yalçın'ın öne çıkardığı hassasiyet kısa zaman sonra İngiliz siyasetinde de kendini göstermiştir. İngiltere, muzaffer Sovyetlerin Boğazlar üzerindeki revizyon isteğini başlangıçta olumlu karşılarsa da söz konusu isteklerin basit bir revizyonun çok ötesinde olması sebebiyle bölgesel çıkarlarına odaklanmıştır. Artık Boğazlardaki Türk kontrolü İngilizler için hayati bir stratejik kaygı değildi ancak Boğazlar üzerinde kurulacak olan Sovyet üsleri İngiliz çıkarlarına yönelik geniş bir tehdit doğurabilirdi.

Özellikle Bulgaristan'ın Sovyet Rusya'nın uydusu olması bir savaş durumunda buradan Doğu Trakya'ya saldırmasına ve sonunda Boğazların kontrolünü ele geçirmesine yol açabilirdi. Bununla birlikte, mevcut koşullar altında, en azından Sovyet Rusya'nın ilerlemesini geciktirebilecek ve böylece Ege'deki İngiliz savunmasının inşa edilmesi ve geliştirilmesi için ek zaman tanıyabilecek Türkiye, muhtemelen böyle bir eyleme karşı çıkacak tek güçtü. Bu şartlar altında İngiltere, Bulgaristan, Romanya ve Yugoslavya'daki Sovyet bloğuna yanıt olarak inşa edilmesi gereken Yunanistan ve İtalya'nın dâhil edileceği Akdeniz'deki ülkelerin oluşturduğu bloğa Türkiye'yi de bağlamaya çalışmıştır. Böylece İngiltere'nin Türkiye'ye yönelik bakışı değişmiş ve artık Sovyet karşıtı siper olarak Orta Doğu bölgesinde Türkiye'nin stratejik önemini artırılması önemsenmiştir (Tamkin, 2009). İngiltere'nin tek başına Rusların Boğazlara fiziksel olarak hâkim olma iddiasına karşı koyacak durumda bulunmaması ise Amerika'yla birlikte hareket etmesine yol açmıştır.

İngiltere ve Amerika'nın çıkarları doğrultusunda Potsdam'da çıkan karar Boğazlar rejiminin iki taraflı anlaşmalarla tadil edilemeyeceğine yöneliktir. Rusya Montrö Sözleşmesi'ni tadil ettirmek yani Boğazlarda üs kurmak, Boğazların açılıp kapanmasını Rusya ile Türkiye arasındaki uzlaşmalara tabii tutmak arzusunda ve teklifinde ısrar edecek olursa karşısında Türkiye'yi yalnız bulmayacaktır. Türkiye'nin yanında İngiltere menfaati yer almaktadır. Amerika'nın tavır ve hareketi ise Londra'dan farklı olmayacaktır çünkü iki ülkenin politikalarında bir ayrılık düşünülemez. Amerika'nın da taarruz ve istila emellerine set çekmek, imzalanmış antlaşmalara hürmet göstermek hususunda Türkiye ve İngiltere'den ayrılmayacağı Türk basını kanalıyla kamuoyuna aktarılmıştır (Yalçın, 1945c). Böylece iki ülkenin çıkarları Sovyet Rusya'ya karşı Anglo-Amerikan birlikteliğini ortaya çıkarmış devam eden süreçte de bir ideolojik kutuplaşma beraberinde yaşanmıştır. Bu durumda Türkiye'nin, Amerika'yla birlikte hareket eden İngiltere ile Sovyetler Birliği arasındaki rekabette stratejik ülke haline geldiğini belirtebiliriz. Sovyet Rusya'nın emperyalist açılımı Türkiye'yi batı bloğuna yakınlaştıracak ve ilişkiler dikkatle inşa edilecektir. Nitekim Boğazların herhangi bir şekilde Sovyet Rusya'nın eline geçmesi hem Amerika'nın hem de İngiltere'nin çıkarlarına terstir.

Türkiye de İngiltere'yle olan ilişkisini önemsemıştır. Londra Büyükelçiliği'nden Dışişleri Bakanlığına gönderilen şifreli telgrafta, Bevin'in eşiyile birlikte katıldığı büyükelçilikteki öğlen yemeğinde Londra Büyükelçisi Ünaydın'a samimiyet ve yakınlık gösterdiği öne çıkarılmıştır. Büyükelçilikteki öğle yemeğinde Bahriye Birinci Lordu Alexandre ile İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi Peterson, Brezilya, Yunanistan ve İran Büyükelçileri, Saray Teşrifat Müdürü ve eşi de davetliler içerisinde yerini almıştır (TDA, 534/37398-150257-48). Londra Büyükelçisi Ünaydın'ın Dışişleri Bakanlığına gönderdiği şifreli telgrafa göre; kendisiyle mülakat yapan tarafsız bir devletin elçisine Bevin genel durum hakkında aşağıdaki açıklamayı yapmıştır (TDA, 534/37170-148366-44):

"Ben gençken birkaç zaman tayfalık yaptım. Beni bazen güverterde bir işe verirlerdi o vakit ... dikkatimi çekmiştir. Tanımadık bir limana dolaşılıp girileceği veya ufuk iyice ayırt edilmediği zaman kaptanın ilk yaptığı iş, makine süratini kısmak veya geziyi durdurmaktır. Onun gibi şu anda İngiltere Devleti gemisi de bir fırtına ortasında seyahat ediyor, seyrini ağırlaştırıyor ancak kayalara çarpacak değildir. Limana varmak zamanının biraz gecikmekte olmasının mahzuruna hem İngilizler tahammül etmelidir hem de aynı

istikamette seyahat eden ve hatta içlerinden bazıları da seyahat bedelini ödemiş bulunan yolcular tahammül etmelidirler” (s. 1). Bevin'in bu konuşmasından Türkiye'ye tahammül düştüğü anlaşılmaktadır.

Londra Büyükelçiliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na 2 Kasım 1945'te gönderilen telgrafta İngiliz Dışişleri Bakanı Bevin'in Cumhuriyet Bayramı münasebetiyle Türkiye hakkında samimi bir beyanatta bulunduğu ifade edilmiştir (TDA, 534/37398-150257-41). Cumhuriyet kutlamalarına Bevin eşile katılmıştır. 800'e varan misafirler arasında resmi görevli davetlilerden başka İngiltere'nin Türkiye'deki eski Büyükelçilerinden ve tanınmış Türk dostlarından Sir George Clark, Sir Percy Lorrain, Amiral Kelly de yer almıştır. Ortalık sakinleştiği zaman Bevin, Kültür Bakanıyla özel görüşmesinde İngiltere'nin iktisadi bakımdan hâlihazırda zor zamanlardan geçtiğini söylemiştir. Ünaydın, İşçi Hükümeti'nin halkın refah düzeyinin artırılmasına, zenginliklerin adil biçimde paylaşılmasına ve medeniyetlerin nimetlerinden bütün insanların istifade etmesine yönelik programının öne çıktığını ifade etmesinin ardından Bevin'in açıklamalarını şu şekilde özetlemiştir (TDA, 534/37398-150258-21):

Bevin: “Akdeniz ve Orta Doğu ülkeleri hepsi: Mısır, Irak, Filistin, Suriye, Lübnan da bizim için çok önemlidir. Bu ülkelerde de hayat standardının yükselmesi, iktisadi ve içtimai yenilikler vücuda gelmesi bizim en ileri isteklerimizdir. Türkiye'yi de refah, saadet ve zenginlik içerisinde görmek isterim. Bu nedenle Orta Doğu ve Türkiye'nin gelişimi için çalışacağız” (s. 5) şeklinde sözlerini sürdürürken, Ataşemiliter Albay Enver Aka emniyet sağlamadan bu beyanatın gerçekleşmesini olanaksız nitelendirmiştir. Bunun üzerine Bevin, emniyeti kendisinin temin edeceğini net biçimde ifade etmiş ve yakın zamanda Türkiye'yi ziyaret edeceğini de sözlerine ilave etmiştir. Türkiye'den çok şey beklediklerini söyleyen Bevin, Akdeniz havzası içerisindeki ülkelerle dünya emniyeti açısından yakından alakadar olacaklarını ifade etmiştir. Bevin üç büyük devlet arasında ise şöyle bir ayırım yapmıştır: “Rusya'nın orduları, Amerika'nın milyonları çoktur. Biz ne Rusya kadar çok ordu ne de Amerika kadar çok zenginlik sahibiyiz. Fakat bizim de ruhumuz ve manevi kudretimiz vardır. O ruh kuvvetlidir, zengindir. Biz ona güveniyoruz ve onunla başaracağız. 1940'ta bütün kıymetleri tek başımıza biz o ruhla müdafaa ettik. Atom bombasının ve modern silahların bu manevi kıymetler karşısında çok az önemi vardır. Biz daima o ruhla muvaffak olacağız” (s. 11).

Ayrıca Cumhuriyet kutlamasında Bevin, Yunanistan'a sempatisi olduğunu, orada sıkıntının geçeceğine inandığını ve bu düşüncelerinin fırsat anında Yunanistan'a iletilmesini de bildirmiştir (TDA, 534/37398-150258-21). Bevin'in sözlerinden, İngiltere'nin Yunanistan'da olası Sovyet yanlısı bir hükümetin iktidarından çekindiği ve Yunanistan'ın Sovyet Blokuna girmesinin özellikle Orta Doğu ve Akdeniz'deki İngiliz çıkarlarına açık tehdit içerebileceğinin farkındalığıyla hareket ettiği açıktır.

Ünaydın, Dışişleri Bakanı Hasan Saka'ya gönderdiği telgrafta, Londra'dan ayrılacağı için veda ziyaretinde bulunduğu Foreign Office'te Bevin'in Türkiye'nin siyasi durumu hakkında (TDA, 534/37398-150258-21): “Şu anda gerçi sıkıntılı zamanlar geçirmekte isek de bir ışık vardır. İşlerin yakın zamanda daha düzgün ve memnunluk verici bir biçimde gelişeceğini söyleyebilirim. Hükümetinize bunu bildirin” ifadelerini kullandığını iletmiştir (s. 1). Son olarak Ünaydın, Down Street'de Başbakan Attlee ile görüşmüştür. Bu görüşmede Türkiye hakkında dostane mesajlar veren Attlee, dünyada olduğu gibi İngiltere'de de iktisadi sıkıntı bulunduğunu söyleyerek sözü sıkıntı içerisinde bulunan Yunanistan'a getirmiştir. Dışişleri Bakanlığı'nı bilgilendiren Ünaydın, görüşmeleri şöyle yorumlamıştır (TDA, 534/37398-150258-21):

“Yunanistan hakkında izlediği siyaseti açıklayan İngiltere bunu yapmakla Türkiye'ye duyduğu emniyet ve yakınlığı da ortaya sermiştir. Orta Doğu bölgesinde yer alan ülkelerin hayat standardının yükselmesi talebi İngiltere'nin istila ya da fütihat siyaseti gütmeyeceğinin bir ifadesidir. Orta Doğu bölgesinde dost ve destekleyici bir İngiltere ortaya çıkmaktadır. Bu siyaset etrafında İngiltere Türkiye'ye kıymet vermekte ve Orta Doğu ülkeleriyle Türkiye arasında iş birliği ahengi ve ilişkisi kurmak istegindedir. Türkiye'ye yardım vaadinde bulunan İngiltere iktisadi sıkıntı devresinde bulunduğunu saklamamıştır. Özellikle Dışişleri Bakanları Konferansı, üç büyük müttefik arasında, İngiltere ile Rusya arasında birbirlerine karşı ihtiyatlı bir siyaset cephesi almak gereğini ortaya koymuştur. İngiltere kendi imparatorluğunun hayat yolu üzerinde bir büyük su geçidi olan Akdeniz'le bir geniş kara geçidi olan Orta Doğu'da kendine dost bir âlem yetiştirip takviye etmekte daha fazla gecikmenin kendi menfaatleri açısından tehlikeli olduğunun farkına varmıştır. Karadeniz'den Akdeniz'e doğru, Balkanlardan Boğazlara ve Akdeniz'e doğru, Azerbaycan ve İran içinden Orta Doğu'ya doğru artmasından ve sarkmasından çekindiği bir nüfuzun önünde Türkiye'nin inanılır ve

güvenilir bir kale vücuda getirebileceği fikri Attlee Hükümeti'nin arzusudur. Doğu Akdeniz seddini gerçekleştirebilmek çarelerini arayan, Balkanlara kuzeyden iyice yerleşmek istercesine nüfuz eden Sovyet Rusya'ya karşı demokrasi ve hürriyet rejimi bakımından Romanya ve Bulgaristan işlerinde Amerika ile görüş birliği sergileyen İngiltere, Orta Doğu'da da Sovyet Rusya tehdidinde karşı yekpare ve yardımlaşır siyaset izlediğinin ve bu siyasette Türkiye ve Yunanistan'ın kıymet teşkil ettiğinin farkındadır" (s. 14-18).

Savaşın yorgun çıkan ve ekonomik bakımdan sıkıntı yaşayan İngiltere'nin Orta Doğu ve Akdeniz üzerindeki geleneksel politikasına devam edeceğini belirtmesi Rus tehdidinde maruz kalan Türkiye üzerinde olumlu etki yaratmıştır. Bu nedenle Türkiye, İngiltere'yle olan bağlarını gevşetmemiştir.

Avam Kamarası'nda söz alan Cocks (Broxtowe) hâlihazırda Orta ve Güneydoğu Avrupa genelinde ve Orta Doğu üzerinden, gerici çevrelerin, Rusya ile İngiltere arasında kaçınılmaz bir savaş olacağına yönelik söylentiler yaydığına işaret etmiştir. Bu tarz söylentilere inanmayan Cocks, Avrupa ve Asya'nın barışçıl yapıcı bir çözüme kavuşmasının ve BM'nin tüm anlayışının tamamen başarılı olmasının ancak Rusya, Amerika ve İngiltere arasındaki bir dostlukla sağlanacağını mümkün görmüştür. Rusya'nın hedeflerini ve davalarını açık bir dille anlattığında korkuların dağıtılacağına ve anlaşmalara varılabileceğine inanan Cocks, yapıcı bir barışın sağlanabilmesi için en üst düzey kişilerle (Attlee, Bevin, Stalin ve Molotov) doğrudan müzakerelere girilmesini arzu etmiştir (HC Deb 21 February 1946 vol 419 c1338).

Cocks iyimser arzular içerisinde bulunsa da Sovyet Rusya kanalından Türkiye'nin toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına dair beklenen olumlu adım gelmemiştir. Bevin 21 Aralık 1945'te Moskova'da Stalin'le görüşmüştür. Bu görüşmede Stalin 1921 antlaşması öncesi sınırlar ve Boğazlara yönelik üs taleplerini yinelemiştir. Ünaydın'dan sonra Londra Büyükelçiliği görevine getirilen Cevat Açıkalın Foreign Office Türkiye masası sorumlusu O. Sargent'e Bevin-Stalin görüşmesinde Türkiye'nin gündeme gelip gelmediğini sormuştur. O. Sargent, Moskova'da Türkiye meselesinin açılmadığını ancak savaş niyetinde bulunmayan Sovyetlerin sadece çıkış yapacak yumuşak noktalar aradıklarını belirterek İngiltere'nin Türkiye'ye ilgisiz kalmadığının altını çizmiştir (Deringil, 2014). Türkiye'nin İngiltere ve Sovyet Rusya arasındaki rekabette alacağı pozisyonla önemli bir ülke haline geldiği fark edilmektedir. İngiliz Başbakanı Attlee'nin Boğazlar konusunda Türkiye'ye verdiği desteğin altında Türkiye'nin İngiltere açısından Orta Doğu ve Akdeniz'deki çıkarlarının savunulmasında özverili bir siper olarak kıymetlendirilmesi yatmaktadır.

5. Sonuç

Öncelikle savaşın tamamıyla sona ereceğinin belirginleştiği dönemde, kurulacak yeni düzenin şekillenmesinde aktif rol üstleneceğinden dolayı İngiltere'deki hükümet değişimi dikkatli izlenmesi gereken bir durumdur. Hükümet değişikliğine bağlı İngiltere özelinde politikalarda ortaya çıkacak yaklaşım farklılıkları; uluslararası ilişkilerde stratejilerin değişmesine, değişen stratejilere bağlı yeni pozisyon alımlarına neden olabilecektir. Potsdam Konferansı esnasında seçim galibiyeti alan İşçi Partisi Başkanı Başbakan Attlee'nin dış politikada Sovyet Rusya'ya karşı nasıl bir politika sergileyeceğine yönelik birinci araştırma sorusu kapsamında yapılan değerlendirmede aşağıdaki hususlar göze çarpmaktadır. Bu kapsamda ilk etapta İngiltere'de İşçi Partisi'nin hükümeti kurması, Attlee'nin başbakan olmasıyla beraber Rusya ile muhtemel bir yakınlaşma beklentisini ortaya çıkartmış ve bu açıdan merak uyandırmıştır. Ne var ki İngiltere'nin sosyalizm veya devletçilik perdesi arkasında baskıcı idarelerin ortaya çıkabileceği ihtimali kapsamında demokratik kontrollere vurgu yapması ve hürriyetçi bir sosyalizmin altını çizmesiyle beraber; özgürlükler açısından Rusya ile farklı düzlemde durduğunu uluslararası alana beyan ettiği anlaşılmaktadır.

Savaş sonrası Rusya'nın yeni düzen içerisinde Boğazların konumunu ve Türkiye'nin doğu sınırını hemen tartışmaya açması, Türkiye'yi yeni tesis edilecek düzen içerisinde ülkenin nasıl bir konumda kalması gerektiği noktasında fikri ve diplomatik bazda arayışa itmiştir. İkinci araştırma sorusunu doğuran bu iklimle bağlı olarak şu sonuçlardan bahsedilebilir. İngiltere'deki hükümet değişiminin uluslararası politikalarda ortaya çıkarttığı ilk etaptaki bilinmezlik, Türkiye diplomasisinde ivedilikle yeni hükümetin bilhassa Rusya taleplerine dair benimsenecek politikalarının öğrenilmesi için girişimlerde bulunmayı gerekli kılmıştır. Yapılan yazışmalar, verilen demeçlerden anlaşılmaktadır ki İngiltere'deki yeni hükümet, Rusya'nın Boğazların yeni düzendeki statüsü üzerindeki taleplerini su yollarının uluslararası yönünün göz önünde bulundurulması, uyum düzeninin sağlıklı işlemeyebilmesi noktalarından ileriye ötelemek ve sonraya bırakma tandanslı bir anlayışla değerlendirmektedir.

Üçüncü araştırma sorusu kapsamında yapılan değerlendirme de ise Türk basınında gerek Sertel gerek Yalçın’ın kaleme aldığı gerekse imzasız çıkan yazılarla, talepler ve hükümet değişimi ile gelişen yeni durumun ortaya çıkartabileceği yeni kavrayışlar üzerine kamuoyuna projeksiyonlar çizildiği gözlenmektedir. Bu projeksiyonlarda Türkiye’nin çıkarlarının Rusya ve İngiltere’yle birlikte hareket edilebilecek bir ortamın tesis edilebilmesinde yattığı; diplomasinin de iş bu zemini tesis etmek üzere harekete geçmesi gerektiği ön plana çıkartılmaktadır.

Nitekim Türkiye’nin bu süreçte Üç Büyüklerden Amerika ve İngiltere’nin, Rusya’nın özellikle Boğazların statüsü ile ilgili talepleri karşısında ortaya koyacağı yaklaşımını öğrenmek için diplomatik çevrelerden bilgi topladığı gözlenmektedir. Elde edilen bilgiler göstermektedir ki Boğazlar, Üç Büyüklerin güçlerinin sınırlarını test ettikleri bir platformdur. Anlaşılmaktadır ki bu platformun yapısı, savaş sonrası süreçte Üç Büyüklerin nüfuz alanlarının şekillenmesi ve uyum döneminin tesis edilmesi noktasında öncelikli olarak sonraya bırakılması gereken ve aynı zamanda ilerleyen dönemlerde cereyan edecek gelişmelere göre yeniden gündeme taşınacak güçlerin konjonktürel manada kendilerini test edecekleri bir boyut içerisindedir. Bu test ediş içerisinde, Üç Büyükler arasında başlayan ideolojik kutuplaşmada Amerika ve Sovyet Rusya’nın yükselen güçleri karşısında İngiltere’nin azalan statüsüne rağmen Türkiye’nin İngiliz ittifakına sarılmaya devam ettiği belirtilebilir.

6. Extended Abstract

The subject of this study is the anxiety caused on Turkish politics by *the power change in England* during “*the Big Three Conference held in Potsdam*”. Elections, an integral part of democracy, which caused a change of power in England, took place on 5 July 1945. These elections were held after the Second World War ended in Europe with the surrender of Germany. *The Big Three* came together in Potsdam to ensure the surrender of Japan in the Far East. The completion of the vote count and the announcement of the election results took time under the conditions of the period. For this reason, the *Leader of the Conservative Party, Prime Minister Winston Churchill* attended the last conference of the Allies but could not bring it to an end. Upon the announcement of the election results, *Labor Party Leader Clement Attlee immediately returned to Potsdam as the new Prime Minister of England* and defended British interests. The Labor Party's coming to power has caused a concern in Turkey. Since Soviet Russia's demand for a change *in the status of the Straits and the return of some lands* was on the agenda, the coming to power of a left-wing party in England created a pressure on Turkish decision makers. ***Explaining how this situation affects Turkish foreign policy, constitutes the aim of the study.*** Turkey is concerned about whether a left-wing party sitting in the seat of power in England will follow a policy close to Soviet Russia in foreign policy. For this reason, Turkey tried to understand the attitude of England through the London Ambassador. It is understood from the reports sent by the London Ambassador “*Ruşen Eşref Ünaydın*”; Trying to continue the traditional British foreign policy by describing the imperialist tendencies of Soviet Russia on the Straits as dangerous, *Attlee* acts with the awareness that friendly Turkey can be a reliable fortress for the protection of his country's interests in the Near East and the Mediterranean. Soviet Russia's “*aiming to have sole sovereignty in Eastern Europe and the Balkans, its desire to create zones of influence by supporting socialist movements in Western European countries such as France and Italy, and its attempts to expand its sphere of influence to the Mediterranean through its army in Iran*” classified as dangerous by Britain and the USA. While the USA, which wanted to have a say in the establishment of the post-war order, wanted democratic governments to be established by elections in Eastern Europe and the Balkans, Soviet Russia followed a different policy. Turkey, which was threatened by the imperialist policy of Soviet Russia and wanted to establish a common bloc against the Soviets, which would include the United Kingdom and the United States, had now firmly determined its side. *In this context, “the acceptance that the USA followed a common policy with England against the Soviet Russia threat in the Middle East, and that Turkey and Greece constitute a value in this policy, were reflected in the documents that provided data for the study”.* Soviet Russia was initially described by the USA as “friendly and compatible ally with the West” after the war. However, in the end, it is understood that the imperialist policy insistence of Soviet Russia shaped the international political balances. This period, which is referred to as the Cold War in the literature, also affected Turkish foreign policy. In this context, under the influence of these conditions,

Turkey, which is located in the “Western Bloc” established against the Soviets, has displayed a passive attitude by following a policy in line with the wishes of the USA.

Keywords: Potsdam Conferense, 1945 United Kingdom General Election, Turkish Foreign Policy.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi;

Türk Diplomatik Arşivi (TDA); Yer No: 534/37092-148864-17, Tarih: 23 Ağustos 1945.

TDA; 534/37092-148864-9, 28 Temmuz 1945.

TDA; 534/37092-148865-8, 5 Ağustos 1945.

TDA; 534/37170-148366-44, 25 Ekim 1945.

TDA; 534/37195-148306-5, 25 Ağustos 1945.

TDA; 534/37398-150257-41, 2 Kasım 1945.

TDA; 534/37398-150257-48, 7 Eylül 1945.

TDA; 534/37398-150257-89; 4 Ağustos 1945

TDA; 534/37398-150257-90; 9 Ağustos 1945.

TDA; 534/37398-150258-21, 12 Kasım 1945.

Resmi Yayınlar

Records of the House of Commons (Avam Kamarası Zabıtları);

HC (House of Commons) Deb (Debate) 21 February 1946 (The Full Date) vol (volume) 419 c. (Column) 1316.

HC Deb 21 February 1946 vol 419 c1321.

HC Deb 21 February 1946 vol 419 c1322.

HC Deb 21 February 1946 vol 419 c1338.

HC Deb 21 February 1946 vol 419 c1349.

HC Deb 21 February 1946 vol 419 c1355.

HC Deb 21 February 1946 vol 419 c1356.

HC Deb 21 February 1946 vol 419 c1357.

HC Deb 21 February 1946 vol 419 c1358.

HC Deb 21 February 1946 vol 419 c1365.

HC Deb 21 February 1946 vol 419 c1366.

Sürelî Yayınlar (Gazeteler):

Tan. (1945, 18 Temmuz).

Tan. (1945, 27 Temmuz).

Tan. (1945, 28 Temmuz).

Tanın. (1945, 28 Temmuz).

Ulus. (1945, 27 Temmuz).

Kitap ve Makaleler

Arslan, Gürbüz (2021). “Yol Ayrımını Derinleştiren Süreçte Türk-Sovyet İlişkilerinde Meydana Gelen Gelişmeler (19 Mart 1945- 7 Kasım 1945)”. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*. 9 (27), 139-191.

Başarı, Mehtap (2019). “Sovyet Rusya’nın 1925 dostluk ve tarafsızlık antlaşması’nın feshine yönelik türkiye’ye verdiği notaların türk basınına yansımaları”. *Belgi Dergisi*. 2 (18), 1417-1448.

Bilge, Suat (1992). *Güç komşuluk: Türkiye-sovyetler birliği ilişkileri 1920-1964*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Çuyev, Feliks (2010). *Molotov anlatıyor*. (Çev: Ayşe Hacıhasanoğlu- Suna Kabasakal). Yordam Kitap.

Deringil, Selim (2014). *Denge oyunu: İkinci dünya savaşında türkiye’nin dış politikası*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Erden, Ömer (2017). *Türkiye’nin doğu sınırının oluşumu*. Atatürk Araştırma Merkezi.

Gürün, Kamuran (1999). *Türk-Sovyet ilişkileri (1920-1953)*. TTK Yayınları.

Hasanlı, Cemil (2011). *Tarafsızlıktan soğuk savaşa doğru türk sovyet ilişkileri (1939-1953)*. (Çev: Ali Asker). Bilgi Yayınevi.

Tamkin, Nicholas (2009). *Britain, Turkey and the soviet union, 1940–45*. Palgrave Macmillan.

Sürelî Yayın Makaleleri

Fenik, Mümtaz Faik (1945a, 28 Temmuz). “Attlee Kabinesinin Karakteri”. *Ulus*.

Fenik, Mümtaz Faik (1945b, 26 Temmuz). “İngiliz Seçimlerinin Neticeleri”. *Ulus*.

Fenik, Mümtaz Faik (1945c, 31 Temmuz). “Üçler Konferansı Etrafında”. *Ulus*.

Fenik, Mümtaz Faik (1945d, 27 Temmuz). “Churchill'den Attlee'ye Geçen İktidar”. *Ulus*.

Sertel, M. Zekeriya (1945a, 4 Ağustos). “Akliselim İçin Yol Birdir”. *Tan*.

Sertel, M. Zekeriya (1945b, 28 Temmuz). “İngiltere ve Dünya Siyasetinde Bir Dönüm Noktası”. *Tan*.

Sertel, M. Zekeriya (1945c, 24 Temmuz). “Türkiye Kimsenin Nüfuz Bölgesine Giremez”. *Tan*.

Sertel, M. Zekeriya (1945d, 17 Temmuz). “Üç Büyükler Konferansı”. *Tan*.

Sertel, M. Zekeriya (1945e, 21 Temmuz). “Üç Büyükler”. *Tan*.

Sertel, M. Zekeriya (1945f, 29 Temmuz). “Yeni Hükümetin Yakın ve Orta Şark Siyaseti”. *Tan*.

Tekeli, Esat (1945a, 3 Ağustos). “Potsdam Konferansının Sonu”. *Ulus*.

Tekeli, Esat (1945b, 21 Temmuz). “Prensip, Realiteler”. *Ulus*.

Yalçın, H. Cahit (1945a, 28 Temmuz). “Dünya Tarihinde Bir Değişiklik”. *Tanin*.

Yalçın, H. Cahit (1945b, 29 Temmuz). “İngiltere'deki Değişiklik Karşısında Sovyetler Birliği”. *Tanin*.

Yalçın, H. Cahit (1945c, 4 Ağustos). “Potsdam'da Görülen İşler”, Boğazlar Meselesinde Türk-İngiliz Birliği”. *Tanin*.

Yalçın, H. Cahit (1945d, 3 Ağustos). “Potsdam'da Boğazlar Meselesi”. *Tanin*.

Yalçın, H. Cahit (1945e, 31 Temmuz). “Türk Hakları Rus-İngiliz Rekabetinden Müteessir Olamaz”. *Tanin*.

Tanin.

Yalçın, H. Cahit (1945f, 1 Ağustos). “Türkiye-İngiltere-Rusya Arasında Üçüzlü Bir İttifak Bütün Zorlukları Ortadan Kaldırabilir”. *Tanin*.

Yalman, Ahmet Emin, (1945, 29 Temmuz). “Doğan Güneş”. *Vatan*.

Yetkin, Suat Kemal, (1945, 23 Temmuz). “Daha İyi Günlere Doğru”. *Ulus*.

Araştırmacıların Katkı Oran Beyanı / Contribution of Authors

Yazarların çalışmadaki katkı oranları %100 şeklindedir.

The authors' contribution rates in the study are %100 form.

Çıkar Çatışması Beyanı / Conflict of Interest

Çalışmada herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

There is no conflict of interest with any institution or person in the study.

İntihal Politikası Beyanı / Plagiarism Policy

Bu makale İntihal programlarında taranmış ve İntihal tespit edilmemiştir.

This article was scanned in Plagiarism programs and Plagiarism was not detected.

Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı / Scientific Research and Publication Ethics Statement

Bu çalışmada Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi kapsamında belirtilen kurallara uyulmuştur.

In this study, the rules specified within the scope of the Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive were followed.